

Idegenítés és honosítás: a két stratégia és a hozzájuk tartozó fordítási megoldások áttekintése

Biró Adrienn

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola,
Fordítástudományi Doktori Program

Kivonat: Az idegenítés–honosítás dichotómiája a fordítástudomány közkedvelt kutatási területe, különösen a kultúraspecifikus kifejezések fordításának szempontjából kiemelten jelentős. A tanulmány célja egyrészt az idegenítés–honosítás dichotómiájának történeti kialakulásának áttekintése, másrészt a korábbi szakirodalomban megjelent eltérő nézetek és értelmezések bemutatása. A tanulmány külön alfejezetben tárgyalja a fordítás során alkalmazott fordítási eljárások terminológiai pluralitását és az ebből fakadó inkonzisztenciákat, továbbá definiálja a tanulmány szempontjából releváns kulsterminusokat az értelmezési keret egységesítése érdekében. További cél a meglévő taxonómiák ismertetése, valamint annak áttekintése, hogy az egyes kutatók mely fordítási megoldásokat sorolják a honosítás, illetve az idegenítés kategóriájába. A tanulmány betekintést nyújt az egyes fordítási megoldások besorolásának különbségeibe és ellentmondásaiba. A záró szakasz egy új taxonómiát javasol, amely a honosítás és idegenítés mellett egy harmadik stratégiát is magába foglal. A javasolt új taxonómia célja, hogy megoldást kínáljon a kategorizálási nehézségekre. A kategorizált fordítási megoldások egyértelmű definíciót kapnak annak érdekében, hogy a jövőben a kultúraspecifikus kifejezéseknél alkalmazott fordítási megoldások azonosítása a gyakorlatban ne okozzon nehézséget. Emellett minden egyes fordítási megoldást példával is szemléltet a tanulmány.

Kulcsszavak: idegenítés, honosítás, kultúraspecifikus kifejezések, fordítási stratégia, fordítási megoldás

1. Bevezetés

Az *idegenítés (foreignization)* és *honosítás (domestication)* dichotómiája nemzetközi és magyar viszonylatban is a fordítástudomány egyik gyakran kutatott területe. A szakirodalmat áttekintve megállapítható, hogy a tanulmányok, kutatások és vizsgálatok több szempontból is divergensek. A terminológiahasználát tekintetében

például Pedersen (2005, 2011) honosításra a *forrásnyelv-orientált stratégia* (*source language oriented strategy*), idegenítésre pedig a *célnyelv-orientált stratégia* (*target language oriented strategy*) terminust használja. A tudományos munkákban továbbá nincs egyetértés abban sem, hogy a fordítás során mely megoldások sorolhatók a honosításhoz, illetve az idegenítéshez. Terminológiai szempontból a fordító által végrehajtott eljárások megnevezése szintén következetlenül jelenik meg a szakirodalomban. Pym (2014) például a *megoldások* (*solutions*) terminust alkalmazza, míg Pedersen (2005, 2011) *stratégiaként* (*strategy*) hivatkozik rájuk. Ez a terminológiai pluralizmus, ahogy erre Chesterman (2005) és Klaudy (2014) is felhívja a figyelmet, az egész fordítástudományra jellemző.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a témában íródott főbb tudományos műveket, és ezáltal rendszerezze a rendelkezésre álló kutatások eredményeit a honosítás és idegenítés területén. A tanulmány röviden bemutatja a honosítás és idegenítés dichotómiájának történeti alakulását, valamint a fordítástudomány jelentős kutatóinak munkásságát is. Ezt követően a különböző taxonómiákat mutatja be, különös tekintettel arra, hogy mely fordítási megoldásokat sorolnak az egyes kutatók a két stratégiához. A tanulmány utolsó részében a korábbi kutatások eredményei és saját kutatásom alapján bemutatom taxonómiámat, amely a honosításon és az idegenítésen kívül egy harmadik kategóriát is meghatároz. A taxonómiakutatók számára megkönnyíti a fordítási megoldások kategorizálását és azonosítását, különösen annak megállapítását, hogy mely fordítói megoldások orientálják a célnyelvi befogadót a forrásnyelvi vagy inkább a célnyelvi kultúra irányába.

2. A honosítás és idegenítés dichotómiája a fordítástudományban

2.1. Az idegenítés és honosítás kialakulásának rövid történeti áttekintése

2.1.1. Az ókor – Ciceró és Szent Jeromos

Ahogy Klaudy (1994: 19) írja, „csak a XX. század második felétől beszélhetünk fordítástudományról”, azonban már ennek intézményesült kialakulása előtt is tárgyalták a fordítás kérdéseit különböző aspektusokból. Az ókortól kezdve megjelenik egy markáns kettősség a fordításról szóló vélekedésekben. Már az ókori római filozófus Ciceró és a keresztény teológus Szent Jeromos is megfogalmazta gondolatait a fordítással kapcsolatban. Két fordítási típust különböztettek meg. Az egyik a *szóról szóra fordítás* (*word-for-word translation/literal translation*), a másik pedig az *értelem szerinti fordítás* (*sense-for-sense translation/free translation*) (Munday 2008: 19–20). Az ókori Rómában a szóról szóra fordítás azt jelentette, hogy minden

forrásnyelvi szót a célnyelv grammatikai ekvivalenciájával helyettesítettek görög-ről latinra történő fordításkor. Ciceró az értelem szerinti fordítást preferálta, amely során a tartalom és értelmén volt a hangsúly. Ciceróval ellentétben később Szent Jeromos a szóról szóra fordítást részesítette előnyben a Biblia fordítása esetében, azonban más szövegtípusoknál inkább az értelem szerinti fordítást tartotta megfelelőbbnek. Ezt a két fordítási megközelítést tekinthetjük a *forma (form)* és *tartalom (content)* dichotómiájára, illetve a szó szerinti és a szabad fordítás későbbi elméleti megkülönböztetési előfutárának (Munday 2008: 20).

2.1.2. A 19. század – Schleiermacher

A szóról szóra és az értelem szerinti fordítást vette alapul Schleiermacher (1813), aki szerint csupán két elfogadható stratégia létezik a fordításban (Munday 2008: 28). Schleiermacher szerint a kedvező eset az lenne, ha ugyanaz a forrásnyelvi szó a célnyelven is azt a fogalmat fejezné ki, ugyanolyan minőségi megfeleléssel. Az üzenet csupán nyelv tekintetében változna, tartalmában azonban teljesen azonos maradna. Schleiermacher (1813: 43) olvasatában minél távolabb állnak a nyelvek egymástól származás vagy időbeli távolság tekintetében, annál kevesebb az esélye annak, hogy egy forrásnyelvi szó pontosan megegyezik egy célnyelvi szóval. Elgondolása szerint, amennyiben a célnyelvi olvasó szeretné megérteni az adott fordítást, akkor ismernie kell a forrásnyelv szellemiségét – amely a forrásnyelvi szöveg írójának sajátja –, a mű írójának gondolkodásmódját és látásmódját. Ehhez a fordító nyújthat segítséget, akinek egyetlen eszköze maga a célnyelv (Schleiermacher 1813: 45).

A fordítás esetében három *módozatot (Arten)* különböztet meg. Az első módozatnál a fordító szigorúan követi a forrásnyelvet, és a lehető legpontosabban igyekszik visszaadni annak szövegét, még akkor is, ha ez idegenszerűen hat a célnyelvi befogadó számára (Schleiermacher 1813: 45). A fordítás során a fordító alkalmazhat továbbá *parafrázist (Paraphrase)* és *utánczást (Nachbildung)*. Parafraziskor a fordító jelentős mértékben törekszik a forrásnyelvi szöveg célnyelvi visszaadására, de ez nem feleltethető meg teljes mértékben a forrásnyelvi szövegnek. A célnyelvi szöveg csak korlátozottan tükrözi a forrásnyelvi szöveg értékeit, illetve fordítói kiegészítések is megjelenhetnek benne (Schleiermacher 1813: 45–46). Ilyenkor a forrásnyelvi szöveg által keltett benyomások hiányozhatnak. Az utánczás esetében a fordító a forrásnyelvi szöveghez hasonló művet próbál létrehozni, amely a célnyelvi olvasóra hasonló hatást gyakorol, mint a forrásnyelvi szöveg a forrásnyelvi befogadóra, ám ez a megoldás kevésbé szigorú a forrásnyelvhöz való hűség tekintetében (Schleiermacher 1813: 46).

A fordítónak két lehetősége van a fordítás során. A forrásnyelvi szöveg íróját a lehetőségekhez mérten „békén hagyja”, és az olvasót közelíti az író irányába, vagy fordítva: az író közelíti az olvasóhoz (Schleiermacher 1813: 47). Tulajdonképpen később láthatjuk majd, hogy ez a két lehetőség az idegenítés és honosítás fogalmának feleltethető meg (Munday 2008: 29). Schleiermacher az előbbi megközelítést

részesíti előnyben, amelynek célja, hogy a fordító a célnyelvi olvasót a forrásnyelvi szöveg, kultúra és gondolkodásmód felé vezesse. A Schleiermacher által is bemutatott két megközelítésről folyó tudományos viták Európában a 18. század végéig és a 19. század elejéig nyúlnak vissza. A német fordítási gyakorlat többnyire az idegenítő fordítást részesítette előnyben, míg a francia inkább a honosító irányzatot követte (Bassnett 2005: 121), habár ezen terminusokat tudatosan még nem alkalmazták.

2.1.3. A 20. század – Berman, Nida és Venuti

Schleiermacher (1813) gondolatmenete több kutatóra is hatással volt a fordítástudományban. Többek között a Schleiermacher által felvázolt dichotómia ösztönözte Berman (1985) arra, hogy a fordítástudományban végzett munkáját összegezze, és a forrásnyelv-orientált megközelítést a fordításetika alapelveként kezelje (Venuti 1995: 20).

Schleiermacher két fordítási megközelítését vette alapul Venuti (1995), akinél először jelent meg a fordítástudományban a *honosítás* és *idegenítés* terminusa a *The Translator's Invisibility* című könyvében. A legtöbb kutató az ő munkáját tekinti kiindulópontnak. Venuti (1995: 1) szerint a fordított szöveget akkor tartja a szakirodalom általánosságban véve megfelelőnek, ha az olvasási folyamat könnyed a befogadó számára, és a szöveg nem tartalmaz nyelvi vagy stilisztikai idegenséget. Továbbá az olvasó számára nem jelent problémát a tartalom befogadása. A szöveg azt a benyomást kelti, mintha eredeti célnyelvi alkotás lenne, és nem fordítás (Venuti 1995: 1). Minél kevesebb akadályba ütközik a célnyelvi befogadó az olvasási folyamat során, annál inkább háttérbe szorul a fordító személye, és ezzel a szöveg szerzője és tartalma kerül előtérbe (Venuti 1995: 2).

A legfontosabb kérdésnek Venuti (1995) azt tartja, hogyan fordítson a fordító. Honosítást alkalmazva a fordítás a célnyelvi befogadók számára könnyebben olvasható és feldolgozható (Venuti 1995: 15). A fordításban a forrásnyelvi szöveg nyelvi és kulturális sajátosságait célnyelvi ekvivalenssel helyettesítik, annak érdekében, hogy könnyebben befogadható legyen a célnyelvi olvasó számára (Venuti 1995: 18). Az idegenítő fordítás esetében a fordító a forrásnyelv idegenségét és sajátosságait emeli ki. A fordítás tudatosan eltér a célnyelvi normáktól, így egyfajta idegen olvasási élményt ad a célnyelvi befogadónak (Venuti 1995: 20). A fordítónak döntést kell hoznia azzal kapcsolatban, milyen mértékben módosítja vagy őrzi meg a forrásnyelvi szöveg sajátosságait (Venuti 1995: 19).

Venuti (1995: 23) olyan elméleti és gyakorlati megközelítések kidolgozását javasolja, amelyek a forrásnyelvi szöveg nyelvi és kulturális különbségeit hangsúlyozzák, nem pedig a célnyelvi kultúra értékeit. Meglátása szerint napjainkban az idegenítő fordítást kellene előnyben részesíteni a globális viszonyok, az angol nyelv térnyerése, valamint az interkulturális kommunikáció és kapcsolatok egyenlőtlenségei miatt (Venuti 1995: 20). Hangsúlyozza, hogy „az idegenítő stratégia az angol nyelvben az etnocentrizmus és rasszizmus, kulturális nárcizmus és imperializmus

irányába történő ellenállás egy formája, amely a demokratikus geopolitikai kapcsolatokat szolgálja”¹ (Venuti 1995: 20).

Az idegenítés gyakorlata inkább bizonyos európai országokra jellemző (Venuti 1995: 20), míg az amerikai gyakorlatban a honosítás meghatározó (Venuti 1995: 21). A fordítási döntéseket az adott nyelv és kultúra, az ideológiai közeg, sőt a gazdasági helyzet is befolyásolja (Venuti 1995: 19). Venuti ezen feltételezését Jääskeläinen és Kujamäki (2005), valamint Ožbot (2016) kutatása is megerősítik. Kutatásukban az idegenítés és honosítás hatásait vizsgálják kisebbről nagyobb nyelvkultúrára készült fordításokban. E stratégiák különösképpen eltérő hatást gyakorolnak a célnyelvi szövegre, főként akkor, ha a forrás- és célnyelvi nyelv és a kultúra a nyelvet beszélők száma és globális befolyás tekintetében is különbözik. Jääskeläinen és Kujamäki (2005) az idegenítés hatásait elemzi a kisebb nyelvkultúráról a nagyobb felé irányuló fordításban. Egy finn rockegyüttes dalszövegeinek német fordítását elemzik, amelynek célja a finn kultúra közvetítése német befogadók felé. Megállapítják, hogy a kisebb (kevésbé domináns, befolyásos) nyelvkultúráról a domináns nyelvkultúrára történő fordításkor a célnyelvi szövegben alkalmazott idegenítés ráirányítja a figyelmet a nyelvi és kulturális különbségekre, ugyanakkor sok múlik a befogadók forrásnyelvi kultúra iránti nyitottságán is (Jääskeläinen és Kujamäki 2005: 81).

Ožbot (2016) a szlovén nyelvű irodalom olaszországi reprezentációját vizsgálja. Hangsúlyozza, hogy a fordítás jellegét meghatározza, hogy kisebb befolyású nyelvkultúráról nagyobbra, nagyobbról nagyobbra, vagy kisebbről hasonló státuszúra irányul-e (Ožbot 2016: 512). Kutatása során szlovén versek olasz fordítását elemzi, amelyben többnyire a honosító stratégia érvényesül; ennek következtében az olasz fordításban a forrásnyelvi utalások teljes mértékben eltűnnek (Ožbot 2016: 522).

Venuti egyértelműen az idegenítési tendenciákat részesíti előnyben; szerinte Nida (1964) fordításelmélete etnocentrikus elfogultságot tükröz, ami a fordításban súlyos torzításként jelenik meg (Venuti 1995: 21). Nida (1964) két fordítási megközelítést különböztet meg egymástól: a *formális ekvivalenciát* (*formal equivalence*) és a *dinamikus ekvivalenciát* (*dynamic equivalence*). A formális ekvivalencia az üzenetre helyezi a hangsúlyt, ami a formát és a tartalmat egyaránt érinti. A fordító a forrásnyelvi szöveghez lehető leghasonlóbb célnyelvi szöveget hoz létre. A dinamikus ekvivalencia a célnyelvi természetességet helyezi előtérbe. A célnyelvi befogadónak nincs szüksége a forrásnyelvi kultúrára vonatkozó előzetes tudásra a célnyelvi szöveg megértéséhez (Nida 1964: 159). Nida kétségtávol a dinamikus ekvivalencia felfogását támogatta, és Venuti (1995) dichotómiájával párhuzamba állítva: Nida (1964) formális ekvivalenciája az idegenítő, míg a dinamikus ekvivalencia inkább a honosító megközelítéshez áll közelebb.

¹ A szövegben előforduló idézetek és adaptált ábrák, táblázatok a szerző saját fordításai.

2.2. Egyéb terminusok az idegenítésre és honosításra

Bassnett (2005: 120) az idegenítést nem a honosítással, hanem az akkulturációval (*acculturation*) állítja szembe. Szerinte az akkulturáció és idegenítés dichotómiája már régóta vita tárgya a szakirodalomban. Leegyszerűsítve, a fő kérdés az, hogy fordítás során el kell-e tüntetni a célnyelvi szövegből mindazokat az elemeket, amelyek a célnyelvi olvasó számára idegenül hathatnak (azaz nem felelnek meg a célnyelvi normáknak és elvárásoknak), vagy inkább érdemes ragaszkodni a forrásnyelv normáihoz. Az akkulturáció a szöveget a célnyelvi rendszerhez igazítja, hogy az idegen nyelv vagy kultúra ne okozzon feldolgozási nehézséget a célnyelvi befogadónak (Bassnett 2005: 120). Idegenítés esetében az olvasó tudatában van annak, hogy a szöveg egy másik nyelv- és kultúrkörből származik; ennek megfelelően olyan elemeket tartalmaz, amelyek idegen hatást keltenek, és nem részei a célnyelvi nyelvkultúrának (Bassnett 2005: 121). Bassnett (2005: 122) szerint a legvitatottabb kérdés – amelyet Venuti (1995) is említ – az, hogy az idegenítő fordítás etikusabb-e, mint az akkulturáció. Rövid tanulmánya is e kérdést járja körül gyakorlati példákkal.

Pedersen (2005, 2011) szintén külön terminusokat használ az idegenítés és honosítás esetében, ugyanakkor Venuti (1995) dichotómiájából indul ki. A fordítás során az egyik legnagyobb problémát, Pedersen (2005: 1) szavaival élve, a *fordítási krízispontok* (*translation crisis points*) jelentik, azaz az olyan elemek, amelyek a forrásnyelvi kultúrára utalnak, és amelyekre a fordító nehezen talál célnyelvi ekvivalenst. Az egyik ilyen nehézséget az *extralingvális, kultúrához kötött utalások* (*extralinguistic culture-bound references, ECR*) jelentik. Az extralingvális, kultúrához kötött utalások olyan, nyelven kívüli dolgokra vagy folyamatokra vonatkoznak, amelyekre található nyelvi kifejezés az adott nyelvben, a nyelvnek beszélői ismerik a jeltárgyat és annak nyelvi megfelelőjét. Lényegében tehát az *extralingvális, kultúrához kötött utalások* terminus ugyanazt jelenti, mint a *reáliák*, azzal a különbséggel, hogy a *references* terminus azt sugallja, hogy nem a nyelvi jel kulturálisan kötött, hanem az a valóságos tárgy vagy jelenség, amelyre utal. Az extralingvális, kultúrához kötött utalások az idiómákat, közmondásokat, a szlenget és a dialektust nem foglalják magukba (Pedersen 2005: 2). Ezeket Pedersen (2011) *intralingvális, kultúrához kötött utalásoknak* (*intralinguistic culture-bound references, ICR*) nevezi. Felsorolja a különböző stratégiákat, amelyek az extralingvális, kultúrához kötött utalások visszaadására (*rendering*) alkalmasak.

3. Terminológiai nehézségek

A szakirodalmat áttekintve megállapíthatjuk, hogy egyfajta pluralitás jellemző a fordítástudomány terminológiahasználatára, és az azonos jelenségekre a kutatók különböző terminusokat alkalmaznak, ami gyengítheti a tudomány szakmai hitelét (Chesterman

2005: 18). Chesterman (2005) kiemeli, hogy nem létezik egységes, széles körben elfogadott terminus a szövegben megvalósuló fordítási megoldások jelölésére, amit később Klaudy (2014) is megerősít. A szakirodalomban ugyanarra vagy hasonló jelenségre például a *művelet* (*operation*), *eljárás* (*procedure* vagy *technique*), *csere* (*change*), *megoldástípus* (*solution-type*), *eltolódás* (*shift*) és *módszer* (*method*) terminus egyaránt használatos (Chesterman 2005: 17–18), jóllehet ezek jelentése nem teljes mértékben fedi egymást (Klaudy 2014). Chesterman (2005) értelmezése szerint a *módszer* terminus a fordítás egy globális megközelítésére utal, vagyis nem lokális, hanem az egész szöveget érintő stratégiai döntést jelöl. A *stratégia* terminus esetében a hangsúly a problémamegoldáson van: olyan tudatos tervként értelmezhető, amelyet a fordító a kontextusban alkalmaz. Ennek példajaként említi az idegenítés–honosítás dichotómiáját. A szövegen belüli, mikroszinten megvalósuló nyelvi megoldásokra az *eljárás* (*technique*) terminust javasolja (Chesterman 2005: 26), míg Newmark (1988:81) úgy véli, hogy a *fordítási módszerek* az egész szöveg szintjére vonatkoznak, és a *fordítási műveletek* a mondatok vagy kisebb nyelvi egységek szintjén érvényesülnek.

Jääskeläinen és Kujamäki (2005: 74) ugyancsak a *fordítási stratégia* terminust alkalmazza tanulmányában, amelyben különbséget tesznek globális és lokális stratégiák között. „A globális stratégia a fordító átfogó megközelítése vagy munkaterve, amely a fordítási utasításokon alapszik” (Jääskeläinen és Kujamäki 2005: 74), míg a lokális stratégiákat az egyes, a szövegben megjelenő problémák megoldására használják (Jääskeläinen és Kujamäki 2005: 74). Pedersen (2011: 69) a globális problémák kezelésére a *módszer*, míg lokális problémák megoldására a *stratégia* terminust használja (Pedersen 2011: 70). Zabalbeascoa (2000: 120) a *stratégián* egy olyan viselkedési mintázatot ért, amelynek célja a problémamegoldás és a megfelelő célnyelvi szöveg megalkotása. Ezek a viselkedési minták tudatosak és konkrét fizikai cselekvést jelentenek. Erre példa a szótárhasználat, a vázlatírás vagy a szövegben történő aláhúzás (Zabalbeascoa 2000: 120). Zabalbeascoa (2000: 119–121) *megoldás*-nak nevezi a stratégia alkalmazása miatt célnyelvi szövegben létrejött eredményt, és a *módszer* alatt egy vagy több fordítási jellegzetességet ért (Zabalbeascoa 2000: 121). A példákból megállapítható, hogy gyakran előfordul, hogy ugyanazon terminushoz a kutatók eltérő jelentéseket társítanak. Chesterman (2005) javaslatát követve a tanulmány későbbi részében a javasolt taxonómia esetében az idegenítésre és honosításra stratégiaként hivatkozom, mivel valóban problémamegoldásnak tekinthetjük őket, abban az értelemben, hogy a fordítónak döntést kell hoznia, miként ülteti át az adott forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezést a célnyelvi szövegbe, és melyik nyelvet vagy kultúrát helyezi előtérbe.

A kérdés azonban továbbra is fennáll: hogyan nevezzük azokat az eljárásokat, amelyeket a fordítók az idegenítés és honosítás stratégiáin belül hajtanak végre? Klaudy (1994: 93) a mikroszinten történő műveletekre az *átváltási műveletek* terminus használatát javasolja. A fordítónak a szöveg fordítása során különböző átváltási

műveletekből kell kiválasztania az adott fordítási helyzetben a megfelelőt (Klaudy 1994: 93). A *stratégia* elsősorban tudatos cselekvés, míg a *művelet* akár intuitív is lehet. Az *átváltási művelet* esetében a fordító egy fordítás során fellépő problémát tudatosan vagy ösztönösen old meg, annak érdekében, hogy megfelelő célnyelvi szöveget hozzon létre (Klaudy 2014). Habár megfelelőnek gondolom az *átváltási művelet* terminust a forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezések célnyelvi szövegbe történő átültésére, mivel azonban a fordítástudományban, különösen a magyarországi viszonylatban, az *átváltási művelet* terminus esetében feltehetően legtöbbször Klaudy lexikai és grammatikai átváltási műveleteire asszociálnak, a terminus használata megtévesztő lehet, mert taxonómiám nem érinti a grammatika és lexika területeit, hanem a kultúrát helyezi a középpontba.

Az idegenítés és honosítás stratégiájához sorolható fordítói eljárásra megfelelő terminus lehet a *fordítási megoldás*, amelyet Pym (2014, 2018) szintén alkalmaz. Pym (2014: 12) szerint a fordítási megoldások a problémamegoldási folyamat eredményeként jönnek létre a szövegben. Terminusa elsősorban a fordítás eredményére fókuszál, azonban értelmezésem szerint a *fordítási megoldás* terminus rendelkezik egy aktív, folyamat-orientált definícióval is. A *Cambridge Dictionary* (2026) egyik definíciója szerint a megoldás „egy probléma vagy egy nehéz helyzet kezelésének módja”. Zabalbeascoa (2000: 118) szerint „ha nem is tudunk [terminust tekintve] újszerűek lenni, akkor is próbáljunk meg érthetők és egységesek lenni az általunk használt terminusok és fogalmak tekintetében annak érdekében, hogy csökkentsük a zavar mértékét”, ezért fontos definiálni jelen tanulmány szempontjából a *fordítási megoldás* terminust. Értelmezésemben a *fordítási megoldás* az a fordítás során végrehajtott fordítói eljárás, amelyre a forrásnyelvi és célnyelvi kultúra közötti különbségek miatt van szükség a kultúraspecifikus kifejezések célnyelvi szövegbe történő átültetése során a fordítási stratégiák keretében. A kultúraspecifikus kifejezés egy fordítás során fellépő kulturális különbségekből adódó nehézség, amelyet a fordítónak valamilyen módon meg kell oldania, ezért különböző fordítási megoldásokat alkalmaz.

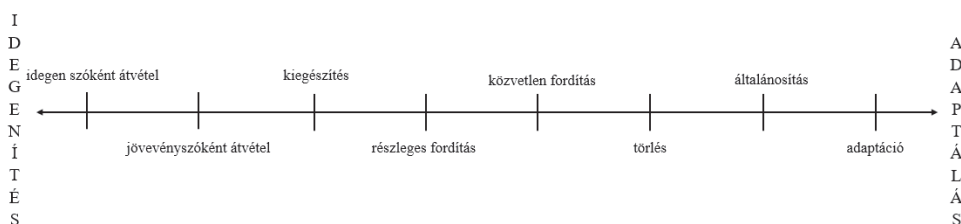
4. Különböző fordítási megoldások tipizálása az idegenítés és honosítás stratégiáján belül

A következő fejezet bemutatja az idegenítéssel és honosítással kapcsolatos taxonómiákat, amelyekben egyes stratégiákhoz fordítási megoldásokat társítanak, vagy a fordítási megoldásokat olyan skálán ábrázolják, amelynek két ellentétes pólusa az idegenítés és honosítás. A bemutatott tipizálások azt mutatják, hogy nem létezik egységes álláspont arra vonatkozóan, mely fordítási megoldások sorolhatók az egyes fordítási stratégiákhoz, mivel a két stratégia között nehéz éles határvonalat kijelölni. A tanulmányban a különböző taxonómiák ismertetése során az adott szerző(k) által használt terminusokat alkalmazom a fordítási stratégiák és megoldások jelölésére.

4.1. Mujzer-Varga (2009) taxonómiája

Mujzer-Varga (2009) doktori disszertációját az idegenítés és honosítás témakörében írta német nyelven. Örökény István egyperces novelláinak német fordításában vizsgálja a *fordítási eljárásokat* (*Übersetzungsverfahren*). Munkájában honosítás helyett az adaptálás (*Adaptierung*) terminust használja az idegenítés (*Verfremdung*) ellentétéként (Mujzer-Varga 2009: 85). Az eljárásokat egy skálán helyezi el (1. ábra), amelynek két végpontja az idegenítés és az adaptálás (Mujzer Varga 2009: 86). A kiválasztott eljárásokat Hervey és társai (1995), valamint Valló (2002) korábbi kutatásai alapján határozza meg azokat (Mujzer-Varga 2009: 88). Ennek megfelelően a következő eljárásokat sorolja a skálára az idegenítéstől az adaptálás felé haladva: *idegen szóként átvétel* (*Übernahme als Fremdwort*), *jövevényszóként átvétel* (*Übernahme als Lehnwort*), *kiegészítés* (*Ergänzung*), *részleges fordítás* (*Teilübersetzung*), *közvetlen fordítás* (*direkte Übersetzung*), *törlés* (*Eliminierung*), *általánosítás* (*Generalisierung*), *adaptáció* (*Adaptation*) (Mujzer-Varga 2009: 89).

1. ábra: Mujzer-Varga (2009: 89) taxonómiája

4.2. Zare-Behtash és Firoozkoohi (2009) taxonómiája

Zare-Behtash és Firoozkoohi (2009) az idegenítést és honosítást vizsgálja hat Ernest Hemingway-novella perzsa fordításában. Különböző korábbi taxonómiák (Vinay és Darbelnet 1958, Aixelá 1996, Harvey 2003, Bastin 2009, Laviosa-Braithwaite 2009) határozzák meg azokat az *eljárásokat* (*procedures*), amelyeket az idegenítéshez és a honosításhoz sorolnak (1. táblázat). Az idegenítő eljárások közé sorolják a *szövegen belüli kommentárt* (*intratextual gloss*), a *szövegen kívüli kommentárt* (*extratextual gloss*), a *transzkripciót* (*transcription*), az *ismétlést* (*repetition*), a *tükörfordítást* (*calque*) és a *kölcsönzést* (*borrowing*). Honosító eljárások a *szinonímia* (*synonymy*), *limitált univerzalizáció* (*limited universalization*), *abszolút univerzalizáció* (*absolute universalization*), *leíró fordítás* (*descriptive translation*), *adaptáció* (*adaptation*), *ekvivalencia* (*equivalence*), *naturalizáció* (*naturalization*), *explicitáció* (*explicitation*), *egyszerűsítés* (*simplification*), *egzotizmus* (*exoticism*), *kihagyás* (*omission*) és *idiomatikus fordítás* (*idiomatic translation*). Írásuk különlegessége, hogy saját taxo-

nómiájuk kialakítása előtt áttekintik és besorolják a korábbi kutatók által meghatározott eljárásokat az idegenítés és a honosítás kategóriába, ugyanakkor ezek közül nem mindegyiket építik be végül saját rendszerükbe.

Laviosa-Braithwaite (2009) hat univerzálét – az egyszerűsítést, az ismétlés kerülését, az explicitációt, a normalizációt, a diskurzus átvitelét és a lexikai elemek jellegzetes eloszlását – is említik, és mindegyiket a honosításhoz sorolják. Ugyanakkor megkérdőjelezhető, hogy ezek valóban besorolhatók-e a két kategóriába, mivel a Laviosa-Braithwaite (2009) által bevezetett hat terminus nem fordítási eljárást jelöl, hanem univerzálét. Ezek olyan nyelvi tulajdonságok, amelyek a fordított szövegekben mutatkoznak meg a fordítási nyelvektől és fordítási irányoktól függetlenül (Laviosa-Braithwaite 2009: 306). Következésképpen nem fordító által tudatosan alkalmazott fordítási megoldásokról van szó, hanem a célnyelvi szövegben kimutatható jellegzetességekről. Az univerzálékról magyar viszonylatban részletesen Robin (2018) ír. Zare-Behtash és Firoozkoohi (2009) taxonómiája alapján elemzi Rad és Marj (2019) Lewis Carroll *Alice in Wonderland* című regényének két perzsa fordítását.

1. táblázat: Zare-Behtash és Firoozkoohi (2009: 1579) taxonómiája

honosítás	idegenítés
szinonima	extratextuális kommentár
limitált univerzalizáció	intratextuális kommentár
abszolút univerzalizáció	transzkripció
leíró fordítás	ismétlés
adaptáció	tükörfordítás
ekvivalens	kölcsönzés
naturalizáció	
explicitáció	
egyszerűsítés	
egzotizmus	
kihagyás	
idiomatikus fordítás	

4.3. Pedersen (2011) taxonómiája

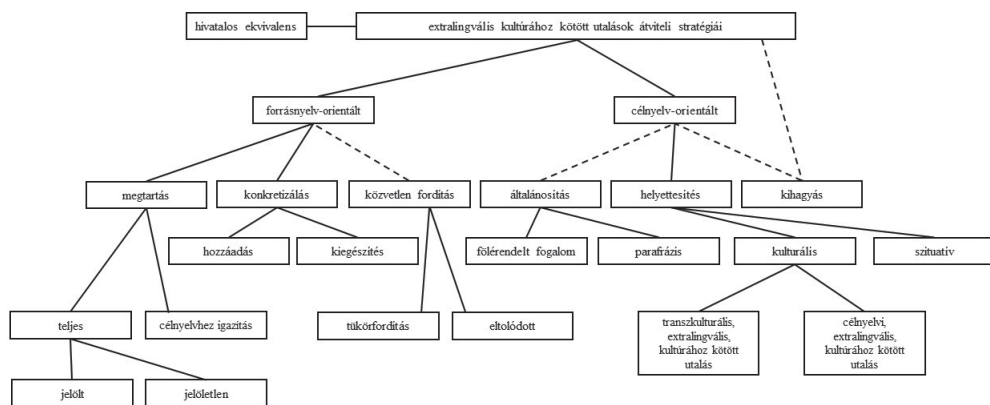
Pedersen (2011) stratégiáit Venuti (1995) idegenítés–honosítás dichotómiája alapján alkotta meg, azonban a honosítás és idegenítés helyett forrásnyelv- és célnyelv-orientált stratégiákról ír, mivel ezeket semlegesebb terminusoknak tartja. A taxonómia (2. ábra), amelyet az évek során többször módosított és átdolgozott, eredetileg audiovizuális feliratokon alapult. Tipológiáját elsősorban Vinay és Darbelnet (1958), Nedergaard-Larsen (1993) és Leppihalme (1997) munkájára építve dolgozta ki (Pedersen 2005: 1). Rendszere az extralingvális, kultúrához kötött utalások azonosí-

tására alkalmazható feliratokban, azonban alkalmas más médiumok esetében történő alkalmazásra is (Pedersen 2005: 3).

A *hivatalos ekvivalens* (*official equivalent*) egy extralingvális, kulturálisan kötött utalást jelöl, amely általánosan elfogadott célnyelvi megfelelőként funkcionál, vagy amelyet egy illetékes döntéshozó szerv jóváhagyott hivatalos fordításként (Pedersen 2011: 76). Ez nem tartozik az átviteli stratégiák közé. A forrásnyelv-orientált stratégiák közé tartozik a *megtartás* (*retention*), amelynek alstratégiái a *teljes megtartás* (*complete retention*) és a *célnyelvhez igazítás* (*target language adjustment*); a *konkretizálás* (*specification*), amely a *kiegészítést* (*completion*) és *hozzáadást* (*addition*) foglalja magában; valamint a *közvetlen fordítás* (*direct translation*). A közvetlen fordítás Pedersen taxonómiájában azt jelenti, hogy „az egyetlen dolog, ami ezen stratégia alkalmazásakor változik, az a nyelv; nem történik semmilyen szemantikai változtatás” (Pedersen 2011: 76). A közvetlen fordítás két alstratégiája a *tükörfordítás* (*calque*) és az *eltolódott közvetlen fordítás* (*shifted direct translation*) (Pedersen 2011: 75).

A célnyelv-orientált stratégiák közé tartozik az *általánosítás* (*generalisation*), a *helyettesítés* (*substitution*) és a *kihagyás* (*omission*). Az általánosítás esetében alkalmazható a *főlérendelt fogalom* (*superordinate term*) vagy a *parafrázis* (*paraphrase*). A *helyettesítés* (*substitution*) altípusai közé sorolja a *kulturális helyettesítést* (*cultural substitution*) – amely történhet célnyelvi vagy transzkulturális, extralingvális, kulturálisan kötött utalással –, valamint a *situatív helyettesítést* (*situational substitution*) (Pedersen 2011: 75). Pedersen hangsúlyozza, hogy habár minden stratégiát besorolt a forrásnyelv- és célnyelv-orientált stratégiák közé, bizonyos stratégiák nem rendelhetők egyértelműen egyik fő kategóriához sem. Ilyen a közvetlen fordítás, az általánosítás és a kihagyás (Pedersen 2011: 76).

2. ábra: Pedersen (2011: 75) taxonómiája

4.4. Obeidat (2019) taxonómiája

Obeidat (2019) az idegenítő és honosító fordítási eljárásokat vizsgálta arab kollokációk angolra fordítása esetében. Három eljárást sorol az idegenítő műveletekhez: a *szó szerinti fordítást* (*literal translation*), a *kulturális kölcsönzést* (*cultural borrowing*) és a *leíró ekvivalenciát* (*descriptive equivalence*). A honosításhoz pedig öt eljárást társít: a *kulturális ekvivalenciát* (*cultural equivalence*), *hozzáadást* (*addition*), *csökkentést* (*reduction*), *kihagyást* (*omission*) és *adaptációt* (*adaptation*) (Obeidat 2019: 17), amelyek a 2. táblázatban összesítve is láthatók.

2. táblázat: Obeidat (2019) taxonómiája

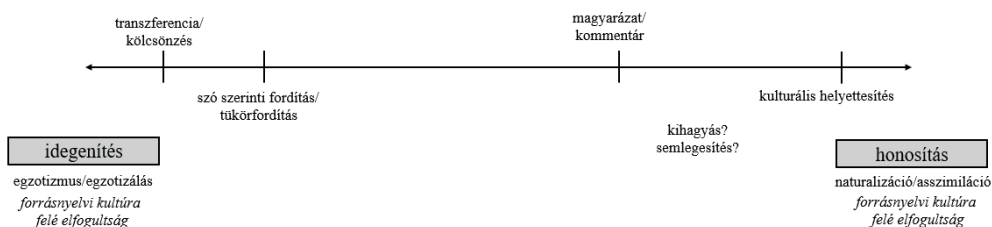
honosítás	idegenítés
kulturális ekvivalens	szó szerinti fordítás
hozzáadás	kulturális kölcsönzés
csökkentés	leíró ekvivalencia
kihagyás	
adaptáció	

4.5. Ramière (2019) taxonómiája

Pilotkutatásában Ramière (2019: 9) francia filmek angol szinkronját és feliratát vizsgálta az idegenítés és honosítás szempontjából. Hangsúlyozza, hogy a kutatók körében gyakran nincs egyetértés abban, milyen eljárások tartoznak az egyes stratégiákhoz, azonban egy spektrumon (3. ábra) próbálja meg ábrázolni az általa idegenítéshez és honosításhoz sorolt eljárásokat (Ramière 2019: 9).

Az idegenítéstől haladva az első eljárás az *egzotizmus* (*exoticism/exoticisation*), ezt követi a *transzferencia* (*transference*)/*kölcsönzés* (*borrowing*). Ezt követi a *szó szerinti fordítás* (*literal translation*)/*tükörfordítás* (*calque*). Ezek az eljárások inkább az idegenítéshez sorolhatók, míg a *magyarázat* (*explanation*)/*kommentár* (*gloss*), a *kulturális helyettesítés* (*cultural substitution*) és a *naturalizáció* (*naturalisation*)/*asszimiláció* (*assimilation*) a honosításhoz kapcsolódik. A *kihagyást* (*omission*) és *semlegesítést* (*neutralisation*) Ramière feltételesen sorolja a honosításhoz, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a skálán inkább a honosítás irányához közel helyezi el őket.

3. ábra: Ramiére (2019: 11) taxonómiája

4.6. Klaudy és Heltai (2020) taxonómiája

Az idegenítés–honosítás dichotómiája szempontjából Klaudy és Heltai (2020) három angol regény magyar kultúraspecifikus kifejezéseinek visszafordítását vizsgálja. Habár kutatásukban az angol nyelven megjelenő magyar kultúraspecifikus kifejezések magyarra történő visszafordítását elemezik, jelen tanulmány szempontjából munkájuk releváns, hiszen saját taxonómiát dolgoznak ki az idegenítő és honosító eljárások tekintetében (Klaudy és Heltai 2020: 44). Fontos hangsúlyozni, hogy szövegszinten nem beszélhetünk kizárólag idegenítő vagy honosító fordításról: egy adott fordításban mind a két stratégia előfordul (Klaudy és Heltai 2020: 47).

Klaudy és Heltai (2020) különböző taxonómiák alapján (Newmark 1988, Aixelá 1996, Munday 2001, Espindola és Vasconcellos 2006, Kwieciński 2001, Davies 2003, Pedersen 2005, Zare-Behtash és Firoozkoobi 2009) állítják össze saját rendszerüket (3. táblázat). A honosító eljárások közé sorolják a *hozzáadást* (*addition*), *leíró kifejezés használatát* (*use of a descriptive phrase*), *parafrázist* (*paraphrase*), *kihagyást* (*omission*), *általánosítást* (*generalization*), *semlegesítést* (*neutralization*), *konkretizálást* (*specification*), *frazémák számának növelését* (*increased idiomaticity*) és *kulturális helyettesítést* (*cultural substitution*). Az idegenítő eljárások közé tartozik a *teljes vagy részleges megtartás* (*complete or partial retention*), *megtartás + lábjegyzet vagy szövegen kívüli kommentár* (*retention + footnote or extratextual gloss*), *megtartás + szövegen belüli hozzáadás vagy magyarázat vagy szövegen belüli kommentár* (*retention + in-text addition or explanation or intratextual gloss*), *tükörfordítás* (*loan translation*) (Klaudy és Heltai 2020: 47).

3. táblázat: Klaudy és Heltai (2020) taxonómiája

honosítás	idegenítés
hozzáadás	teljes vagy részleges megtartás
leíró kifejezés használata	megtartás + lábjegyzet vagy szövegen kívüli magyarázat
parafrázis	megtartás + szövegen belüli hozzáadás vagy magyarázat vagy szövegen belüli magyarázat
kihagyás	tükörfordítás
általánosítás	
semlegesítés	
konkretizálás	
frazémák számának növelése	
kulturális helyettesítés	

4.7. Husin (2022) taxonómiája

Husin (2022: 60) szerint a fordítónak döntenie kell, hogy a forrásnyelvi vagy a célnyelvi társadalom kulturális aspektusait veszi figyelembe a fordítás során. A forrásnyelvi elemek célnyelvre történő átültetése nehézséget jelenthet, azonban arra kell törekedni, hogy a fordítás a célnyelvi befogadó számára megfelelő legyen. Ehhez különböző stratégiákra és eljárásokra van szükség. Stratégiák alatt az idegenítés és honosítás alkalmazását érti, míg eljárások esetében Newmark (1988) taxonómiájára támaszkodik. Erről már korábbi, maláj nyelven írt munkájában (Husin 2015) is beszámolt. Mindössze három eljárást sorol az idegenítéshez (4. táblázat): a *transzferenciát* (*transference*), az *átfordítást* (*through-translation*) és a *szó szerinti fordítást* (*literal translation*). A többi Newmark-féle eljárást a honosítás körébe sorolja (Husin 2022: 60). Ezek a következők: *moduláció* (*modulation*), *transzpozíció* (*transposition*), *naturalizáció* (*naturalisation*), *kulturális ekvivalens* (*cultural equivalent*), *leíró ekvivalens* (*descriptive equivalent*), *funkcionális ekvivalens* (*functional equivalent*), a *couplet* – azaz két eljárás együttes alkalmazása egy forrásnyelvi elem fordítása esetén (Newmark 1988: 81) –, *kihagyás* (*omission*), *szinonímia* (*synonymy*), *jegyzetek és kommentár* (*notes and gloss*), *parafrázis* (*paraphrase*), *elismert fordítás* (*recognised translation*), *címke* (*label*), *komponensalapú elemzés* (*componential analysis*), *csökkentés* (*reduction*) és *bővítés* (*expansion*). Kutatása azért egyedülálló, mert irodalmi szövegben vizsgálja a nem anyagi kultúrához kapcsolódó kulturális elemek angol nyelvről maláj nyelvre történő fordítását (Husin 2022: 61).

4. táblázat: Husin (2015, 2022) taxonómiája

honosítás	idegenítés
moduláció	transzferencia
áthelyezés	átfordítás
naturalizáció	szó szerinti fordítás
kulturális ekvivalens	
leíró ekvivalens	
funkcionális ekvivalens	
páros eljárás	
kihagyás	
szinonímia	
jegyzetek és kommentár	
parafrázis	
elismert fordítás	
címke	
komponensalapú elemzés	
csökkentés	
bővítés	

4.9. Reflexió a különböző taxonómiákra

A fent bemutatott taxonómiákból megállapítható, hogy nem csak a terminusokat illetően nem figyelhető meg a szakirodalomban univerzalitás, hanem az idegenítéshez és honosításhoz tartozó fordítási megoldások kategorizálása tekintetében sem mutatkozik egységesség. A taxonómiák több szempontból is hasonlóságot mutatnak, azonban vannak olyan fordítási megoldások, amelyek egyes kutatók esetében a honosításhoz – vagy az ahhoz kapcsolható egyéb fogalomhoz – tartoznak, míg mások az idegenítéshez kötik. Többek között eltérés tapasztalható azzal kapcsolatban, hogy egy adott szöveg bármilyen típusú kiegészítése vagy információ hozzáadása az idegenítő vagy a honosító fordítási megoldások körébe tartozik-e.

Ha a magyarázat hozzáadását mint fordítási megoldást – a terminológiahasználatától függetlenül – vizsgáljuk, akkor Pedersen (2005, 2011), Mujzer-Varga (2009), Zare-Behtash és Firoozkoohi (2009) és Klaudy és Heltai (2020) az idegenítéshez sorolja, míg Obeidat (2019), Ramiére (2019) és Husin (2022) a honosításhoz. A leíró ekvivalens Obeidat (2019) taxonómiájában idegenítésnek minősül, míg Zare-Behtash és Firoozkoohi (2009), Klaudy és Heltai (2020) és Husin (2022) taxonómiájában inkább a honosítás körébe sorolható.

A különböző taxonómiákban további szempontból is különbség mutatkozik, hogy egyes kutatók a fordítási megoldásokat kontinuumon ábrázolják (Mujzer-Varga 2009, Ramiére 2019), míg mások két csoportba osztják őket a honosításnak és idegenítésnek megfelelően. A legtöbb kutató osztályozási döntését nem indokolja, miért

éppen az adott kategóriába vagy pozícióba sorolja az adott megoldást. A következő fejezetben céloom kísérleti jelleggel egy új taxonómia bemutatása, amely feltehetően megoldást kínál a korábban említett problémák kiküszöbölésére.

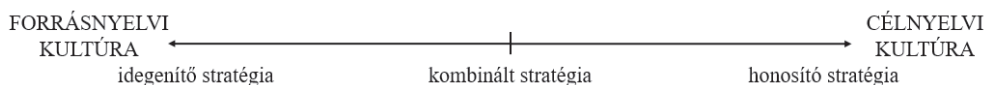
5. Új taxonómia javaslata

5.1. A taxonómia három stratégiája

Taxonómiám alapja Venuti (1995) kettős felosztása, amelyet egy további stratégiával egészítettem ki, így az általam alkalmazott három terminus az *idegenítő*, *kombinált* és *honosító stratégia*. A honosító és idegenítő stratégia mellett a fordítási megoldások kategorizálásának nehézsége indokoltta tette egy harmadik stratégia bevezetését, amelyről már több kutató (Badić 2017, Đelatović 2025, Majhut 2012) is értekezett. Badić (2017) a szövegelemzés során alkalmazott tíz fordítási technikát, amelyek egy részét Pedersen (2007) munkájából adaptálta, négy stratégiai kategóriába sorolja, amelyek Pavlović (2015) kategóriarendszerére épülnek. A négy stratégia az *egzotizálás (exoticization)*, *asszimiláció (assimilation)*, *semlegesítés (neutralization)* és *oktatás (education)*. Majhut (2012: 99) doktori disszertációjában három stratégiát ír le, az *idegenítő egzotizálást*, a *honosító asszimilációt* és a kettő között elhelyezkedő *semlegesítést*. Đelatović (2025: 25) ugyancsak három kategóriát különít el, amelyek a következők: *idegenítő jellegű/forrásnyelv-orientált*, *semleges jellegű* és *honosító jellegű/célnyelv-orientált átváltási műveletek*.

Amennyiben egy kontinuumon helyezük el a stratégiákat, ahol az idegenítő stratégia a forrásnyelv kultúrája felé húzó stratégia, és a honosító stratégia pedig a célnyelvi kultúra irányába (4. ábra), akkor két stratégia között egy harmadik, intermediális stratégia is azonosítható, amely a korábbi taxonómiáknál nem kapott explicit szerepet. Ez a stratégia a kombinált stratégia, és lényegében „köztes” pozíciót foglal el az idegenítés és honosítás között. E stratégia keretében a fordító olyan fordítási megoldásokat alkalmaz, amelyek egyrészt elősegítik a forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezés megértését a célnyelvi befogadó számára, másrészt bizonyos mértékben a célnyelvhez igazítják azt, miközben az elem megőrzi idegenszerű karakterét. A forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezés tehát valamilyen formában a szövegben marad, ugyanakkor a fordító bizonyos mértékben honosítja is azt. A kombinált stratégiához tartozó egyes fordítási megoldások alkalmazásakor a fordító a kultúraspecifikus kifejezés jelentését egyértelművé teszi a befogadó számára, ezáltal magyarázatot, eligazítást és értelmezési támpontokat nyújt, így hozzájárul ismereteinek bővítéséhez is.

4. ábra: Javasolt új taxonómia kontinuumábrája a három stratégia esetében

A fordító saját döntése, hogy mely fordítási stratégiát és konkrét fordítási megoldás(oka)t alkalmazza egyes kultúraspecifikus kifejezések esetében. A döntést számos tényező befolyásolja, így többek között a célnyelvi befogadó feltételezett elvárás- és igényrendszere, a kontextus, a kultúrák közti távolság, a célnyelvi olvasó feltételezett forrásnyelvi háttértudása és esetleg a célnyelvi normák és fordítói hagyományok.

5.2. A három stratégiához sorolt fordítási megoldások

Segítséget nyújthat a szövegelemzés során, ha a kultúraspecifikus kifejezések fordításánál használt fordítási megoldásokat a stratégiákon belül rendszerezzük, mivel ez elősegíti a fordítási megoldások pontosabb azonosítását. A javasolt taxonómia esetében az 5. táblázat mutatja be a fordítási megoldások rendszerezését. A táblázatban szereplő fordítási megoldások listája nem tekinthető teljesnek; elképzelhető, hogy a későbbiekben kiegészítésre szorul. Ugyanakkor a korábban ismertetett trichotómián belül jelen taxonómia elhelyezi a korábbi kutatók által megállapított fordítási megoldások egy részét. A felhasznált megoldások Vinay és Darbelnet (1958), Newmark (1988), Nedergaard-Larsen (1993), Aixelá (1996), Leppihalme (1997), Bastin (2009), Mujzer-Varga (2009), Pedersen (2005, 2011), Pym (2016) és Klaudy és Heltai (2020) munkáján alapulnak. Minden egyes fordítási megoldást definícióval látok el, valamint példákkal demonstrálok azok alkalmazását. A leírt fordítási megoldásokat fordításnak tekintem, mert a fordítási folyamat során alkalmazza őket a fordító, annak ellenére, hogy bizonyos esetekben nem a legszorosabb értelemben vett fordításról van szó. Fontos kiemelni, hogy a trichotómia nem tér ki a Pedersen (2005, 2011) által hivatalos ekvivalensnek nevezett kultúraspecifikus kifejezésekre. Esetükben ugyanis a fordító a hivatalos vagy széles körben elterjedt célnyelvi megfelelőt használja, így nem merül fel fordítási krízispont, amelyben döntést kell hoznia a forrásnyelvi elem átültetéséről. Ezeket a kifejezéseket ezért egyik stratégiához sem rendeltem hozzá.

5. táblázat: Saját trichotómia javasolt műveletei

idegenítő stratégia	kombinált stratégia	honosító stratégia
teljes megtartás	szövegen belüli kiegészítés	kulturális helyettesítés
idegenítő tükörfordítás	szövegen kívüli kiegészítés	leíró helyettesítés
	részleges megtartás	funkcionális helyettesítés
	formai átalakítás	honosító tükörfordítás
		általánosítás
		kreatív alkotás
		kihagyás

Az idegenítő stratégiához kettő fordítási megoldást sorolok, amelyek a teljes megtartás és az idegenítő tükörfordítás. Teljes megtartás esetében a fordító a forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezést változatlan formába ülteti át a szövegbe. A *Pearl Jam* nevű rockegyüttes nevét Tóth István például Jenny Han *The Summer I Turned Pretty* (2009) regényének magyar fordítása esetén – amely *A nyár, amikor megszépültem* (2014) címen jelent meg –, szintén változtatás nélkül tartotta meg. A továbbiakban a fent említett regényből, valamint a belőle készült sorozatadaptáció szinkronszövegéből mutatok be példákat a többi fordítási megoldásra.

Teljes megtartáson belül a fordító különféle módon jelezheti a szövegben, hogy a beemelt elem nem a célnyelvi kultúrából származik. Ez a jelölés történhet például idézőjellel vagy dőlt betűvel. A korábban említett regény fordításában az *Encyclopaedia Britannica* kifejezést megtartották teljes mértékben, azonban dőlt betűvel szedték, bár a forrásnyelvi szövegben nem így szerepel. Ez Pedersen (2011: 77) taxonómiájában a *jelölt teljes megtartás* kategóriájába tartozik, amellyel szemben a *jelöletlen teljes megtartás* áll.

A következő idegenítő fordítási megoldás az idegenítő tükörfordítás, amely ebben a formában korábban egyik tipológiában sem szerepelt. Ez a fordítási megoldás azt jelenti, hogy egy adott kultúraspecifikus kifejezést vagy annak elemeit szó szerint fordítja le a fordító. A célnyelven a fordítási megoldás nem hat természetesnek a célnyelvi befogadó számára; a forrásnyelvi és célnyelvi kulturális különbségek miatt a befogadó nem tud feltevést, asszociációt társítani hozzá. Idegenítő tükörfordításról akkor beszélünk, ha a lefordított kultúraspecifikus kifejezés továbbra is idegenszerű benyomást kelt a befogadóban, nem tekinti a célnyelvi kultúrához tartozó kifejezésnek, a fordítás idegenül hangzik számára, megakaszthatja a befogadási folyamatot, vagy a befogadó a fordítási megoldás láttán nem tud semmilyen „ismerős benyomáshoz” kapcsolódni. Erre példa, a *ski-lope nose* fordítása magyar nyelven a *sipálya orr* alakban. A kifejezés az amerikai kultúrában ismert és használt egy olyan orrforma

megnevezésére, amely egy sajátos szépségideált jelöl. Magyarországon azonban ez a terminus nem használatos a kissé felfelé ívelő orr leírására, így a *sípálya orr* továbbra is idegenül hat a befogadó számára asszociációs háttér hiányában.

Ezzel szemben áll a honosító tükörfordítás, amikor a kultúraspecifikus kifejezés tükörfordítása nem kelt erősen idegen hatást a célnyelvi befogadó számára, ezért ezt a megoldást a honosító stratégiához sorolom. Erre példa lehet a regényből a *Moroccan chicken marokkói csirke* formában történő fordítása. Bár a célnyelvi befogadó esetleg nem ismeri pontosan az adott ételt, annak összetevőit vagy elkészítési módját, azonban a szó szerint fordított elemekből létrejövő kifejezés érthető és asszociálható, így a befogadási folyamat akadálytalan. A befogadó feltételezheti, hogy a fogás Marokkóból származik, és nem a magyar konyhára jellemző ízvilágot képviseli. Az idegenítő és honosító tükörfordítás két külön fordítási megoldásként való kezelése indokolt, amit Klaudy és Heltai (2020: 47–48) is alátámaszt, amikor rámutatnak arra, hogy „[...] ugyanannak a stratégiának lehet honosító és idegenítő hatása is különböző kontextusokban.” Például a tükörfordítás idegenítőnek tekinthető, ha hangsúlyozza a kifejezés kultúraspecifikusságát; ellenkező esetben honosító vagy semleges megoldást eredményez (Klaudy és Heltai 2020: 48). A forrásnyelvi és célnyelvi kultúra közötti kulturális távolság, valamint a forrásnyelvi kultúra globális ismertsége befolyásolja, hogy egy adott fordítási megoldást idegenítőnek vagy honosítónak tekintünk. Ennek következtében viszonylagos, mikor beszélhetünk idegenítő vagy honosító tükörfordításról.

A kombinált stratégiához négy fordítási megoldást sorolok: a szövegen belüli kiegészítést, a szövegen kívüli kiegészítést, a részleges megtartást és a formai átalakítást. Szövegen belüli kiegészítés esetén a fordító átülteti a célnyelvbe a forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezést, azonban magyarázatot, kiegészítést vagy kommentárt fűz hozzá közvetlenül a szövegen belül annak érdekében, hogy a célnyelvi befogadó megértését segítse, illetve bővítse ismereteit. E megoldás következtében a szöveg terjedelme megnövekszik, ugyanakkor jelentősen megkönnyíti a kultúraspecifikus kifejezés befogadását. A hozzáadott információ különböző módon jelenhet meg: zárójelben adott magyarázatként, vonatkozó mellékmondat formájában vagy egy magyarázó funkciót betöltő szó beillesztésével. Erre példa a regényből a *Polo Sport*, amelyet a fordító *Polo Sport dezodorként* ültetett át a célnyelvi szövegbe. Szövegen kívüli kiegészítéskor a fordító nem a szövegben adja meg az adott kultúraspecifikus kifejezéshez kapcsolódó magyarázatot, hanem attól elkülönítve, így a folyószöveg terjedelme nem változik. A fordító plusz információt nyújthat például végjegyzet, lábjegyzet vagy szójegyzék formájában. A regényben a *straight edge* mozgalmat a fordító például ilyen módon, részletes lábjegyzetben magyarázza el az olvasó számára.

Részleges megtartás az, amikor egy adott kultúraspecifikus kifejezés esetében, amely több tagból áll, nem fordítjuk le minden komponensét, illetve bizonyos elemek lefordítása nem is lehetséges. Ilyen eset például egy tulajdonnév lefordítása. Legtöbbször a tulajdonneveket nem fordítjuk, viszont a velük álló további elemet vagy elemeket igen, így a befogadó számára bizonyos mértékű támpontot nyújtunk

a pontos jelentés megértéséhez. Részleges megtartás esetében előfordulhat, hogy a megtartott forrásnyelvi elemet módosítjuk, hogy jobban illeszkedjen a célnyelv rendszeréhez és a szövegkörnyezetbe. Példa részleges megtartásra a regény audio-vizuális adaptációjának magyar szinkronjában a *Long Island iced tea* fordítása *Long Island jeges tea* formában.

Pedersen (2011: 75) taxonómiáját követve a fordító alkalmazhatja a formai átalakítást, amely a teljes megtartáshoz hasonló módon a forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezést veszi át, majd a célnyelvhez igazítja, ezáltal bizonyos fokú honosító hatást keltve. Ez Newmark (1988) naturalizációjának felel meg, azonban a terminus egyéb jelentésrétegei miatt módosított elnevezéssel használok. A formai átalakítás Aixelá (1996: 61) szerint három módon valósulhat meg. Fonetikai szempontból történhet transliterációval, ha a két kultúra írásrendszere eltér egymástól. Emellett beszélhetünk transzkripcióról is, amikor az írásmódot a célnyelvhez igazítjuk. Harmadik típusa az ortográfiai átírás, amely során a fordító a célnyelv helyesírási szabályait és normáit érvényesíti. Formai átalakításra példa, hogy a regényben a *Marco Polo* nevű játék *marcopolás* alakban jelenik meg a célnyelvi szövegben.

A honosító stratégiához tartozik a kulturális helyettesítés, a leíró helyettesítés, a funkcionális helyettesítés, a honosító tükörfordítás, az általánosítás, a kreatív alkotás és a kihagyás. Kulturális helyettesítés esetében a fordító olyan kultúraspecifikus kifejezést választ és illeszt a célnyelvi szövegbe, amely a célnyelvi kultúrában ismert, és amely a forrás- és célnyelvi kulturális elem között fennálló logikai kapcsolatot tükrözi. Pedersen (2011) taxonómiáját követve a kulturális helyettesítésnek két altípusát különböztetem meg: az interkulturális és a célnyelvi kulturális helyettesítést. A célnyelvi kulturális helyettesítésre példa a sorozat szinkronjában a *dive* szó, amely rossz állapotú szórakozóhelyet jelöl, és amelyet a fordító *csehó*ként ültetett át a szinkronszövegbe. Az interkulturális helyettesítésre példa a regényben a *Waffle House* amerikai étteremlánc helyettesítése a magyar fordításban *mekire*. A következő fordítási megoldás a leíró helyettesítés, amely lényegében parafrázisként működik. A fordító elhagyja a forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezést, és hosszabb, körülíró szerkezettel magyarázza vagy írja le az adott elemet annak érdekében, hogy a célnyelvi befogadó pontosan értse a jelentést. A regényből a *snowday* kultúraspecifikus elemet a következő módon írja le a fordító a kifejezés átültetése nélkül: '[...] mint azokon az iskolai napokon, amikor otthon kellett maradnunk a hóviharak miatt'.

Funkcionális helyettesítésnél a fordító a forrásnyelvi elemet egy olyan kultúraspecifikus kifejezéssel vagy egyéb kifejezéssel helyettesíti, amely az adott kontextusban releváns és képes hasonló hatást kiváltani a célnyelvi befogadóban, mint amit a forrásnyelvi befogadóra tett a forrásnyelvi kifejezés. A célnyelvi megoldás nem feltétlenül kapcsolódik a forrásnyelvi kultúrához. A funkcionális helyettesítés alkalmazásakor a forrásnyelvi és célnyelvi kifejezés között nem szükséges logikai kapcsolatnak fennállnia; a fordító kreatív megoldásokkal élhet, amennyiben az adott kontextusban adekvátnak bizonyulnak. A regényből példa a *cheeseball* szleng. Ezt a fordító funk-

cionális helyettesítéssel *idióta* kifejezéssel adta vissza. Noha ez nem pontosan feleltethető meg a forrásnyelvi jelentésnek – amely egy magát viccesnek gondoló, rossz ízlésű személyre utal –, a célnyelvi szövegben kontextuálisan megfelelő és befogadható megoldás. A funkcionális helyettesítéshez sorolom azokat az eseteket is, amikor a fordító a szöveg korábbi részeiből ismert elemet alkalmaz egy adott forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezés helyettesítésére, így könnyíti az információfeldolgozást. Ilyen példaként szolgál a *Jere-Bear* becenév fordítása: mivel a sorozat epizódjaiban csupán egyszer fordul elő, a fordító a szövegben korábban és gyakrabban használt *Jere* becézéssel helyettesíti. Ez által a cselekmény követhető marad, és nem jelenik meg új, potenciálisan zavaró becézés. Bár e megoldással eltűnik a tipikusan amerikai kultúrában használatos kedveskedő konnotáció, a befogadó számára a szöveg értelmezése így zökkenőmentes, és a narráció folytonossága sértetlen marad.

Általánosításkor a fordító az adott kultúraspecifikus kifejezést egy tágabb, általánosabb kifejezéssel helyettesíti, amely nem kizárólag a forrásnyelvi kultúrához kötődik, hanem univerzális és a célnyelvi befogadó számára ismert, esetenként az adott kultúraspecifikus kifejezés fölérendelt fogalma. Az amerikai középiskolák egyik jeles eseménye a *prom*, amelyet egyszerűen *bál* alakban ültet át a fordító a regény célnyelvi szövegébe. A kreatív alkotás különböző irodalmi művek fordítására alkalmazható, amikor a szövegben például egy vers vagy dalszöveg vagy annak részlete szerepel, és a fordító azt kreatív, művészi módon adaptálja, nem tükörfordítással adja vissza. A sorozatban E. E. Cummings *maggie and milly and molly and may* című versének a *'For whatever we lose (like a you or a me) it's always ourselves we find in the sea'* részletét a fordító kreatív alkotással a következő módon fordította: *'Bármit is veszítünk el, legyen az te, vagy akár én, mi megmaradunk ringva az ég tengerén'*. Mivel a versnek nincs hivatalos magyar fordítása, a fordító szabadabban, alkotói módon adhatta vissza a versrészletet. A kihagyás alkalmazásakor a fordító egyszerűen elhagyja az adott forrásnyelvi kultúraspecifikus kifejezést a fordításból, ha annak átültetése nem feltétlen szükséges, illetve a szöveg nélküle is érthető a befogadó számára. A regényben a *Junior League* önkéntes szervezet nevét teljesen kihagyja a fordító, amikor az egyik karakter által használt szakácskönyvet említik.

A három stratégiához sorolt fordítási megoldások és az új taxonómia kialakítása során korábbi tipológiákat használtam fel, azonban a könnyebb érthetőség és a terminológiai következetlenségekből adódó félreértések elkerülése érdekében minden egyes fordítási megoldást definiáltam a jelen taxonómia kontextusában. Emellett az egyes fordítási megoldásokhoz illusztratív példákat is megadtam.

6. Összegzés és kitekintés

Jelen elméleti tanulmány célja az volt, hogy röviden bemutassa az idegenítés–honosítás dichotómia kialakulásának történetét és azokat a különböző fordítási meg-

oldásokat, amelyeket a kutatók az idegenítés és honosítás stratégiájához sorolnak. A fordítással kapcsolatos megközelítések dualitása már az ókortól jelen van, ami kiindulópontként szolgált az idegenítés és honosítás dichotómiájának fordítástudományi kibontakozásához. A tanulmány egyik legfontosabb konzekvenciája, hogy a fordítástudomány ezen területén nem figyelhető meg egységes terminológiai és tipológiai rendszer. Ezt abból állapíthatjuk meg, hogy egyes kutatók eltérő terminusokat alkalmaznak ugyanazon fordítási megoldások megnevezésére, noha sok esetben azonos jelenségekről írnak. Továbbá a fordítási megoldások besorolásában sincs egyezés, mivel bizonyos megoldások esetében eltérés van abban, hogy a két pólus melyikéhez rendelik őket. Talán a legnagyobb ellentmondás a kiegészítés mint fordítási megoldás kategorizálásában figyelhető meg. Mindezek miatt döntöttem úgy, hogy a korábbi hagyományoktól és kutatásoktól eltérve kísérletet teszek egy új taxonómia megalkotására, amely dichotómia helyett trichotómia, és a különböző fordítási megoldásokat három stratégiába sorolom be. Továbbá – a könnyebb megértés érdekében – a trichotómia mindhárom stratégiájához tartozó fordítási megoldásokat részletes magyarázattal láttam el. Erre azért volt szükség, mert a korábbi taxonómiákban és tipológiákban gyakran hiányoztak a pontos, egységesen alkalmazott definíciók.

Hangsúlyozom írásomban, hogy a trichotómia jelenleg kísérleti jellegű, és egyelőre csupán korlátozott méretű korpuszon alkalmaztam. Megalkotását a területen tapasztalható inkonzisztenciák indokolták, ugyanakkor megoldást jelenthet a kutatási területen jelenleg fennálló ellentmondások kiküszöbölésére vagy csökkentésére. A jövőre nézve a célom, hogy a bemutatott taxonómiát nagyobb korpuszon, különböző irodalmi és audiovizuális szövegek elemzésében is alkalmazzam, azzal a céllal, hogy igazoljam: a kultúraspecifikus kifejezések fordításakor alkalmazott fordítási stratégiák és megoldások azonosítására megfelelően használható.

Irodalom

- Aixelá, J. F. 1996. Culture-specific items in translation. In: Álvarez, R., Vidal, C. Á. (eds) *Translation, Power, Subversion*. Cleveland/Bristol/Adelaide: Multilingual Matters. 52–78. <https://doi.org/10.21832/9781800417915-005>
- Badić, E. 2017. Culture-specific items in Jens Lapidus' *Snabba Cash* and its translations into English and Croatian. *Hieronymus* Vol. 4. 65–113. <https://dabar.srce.hr/object/ffzg:1821>
- Bassnett, S. 2005. Bringing the News Back Home: Strategies of Acculturation and Foreignisation. *Language and Intercultural Communication* Vol. 5. No. 2. 120–130. <https://doi.org/10.1080/14708470508668888>
- Bastin, G. L. 2009. Adaptation. In: Baker, M. (ed.) *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 3–6. <https://doi.org/10.4324/9780203872062>
- Berman, A. 1985. Translation and the Trials of the Foreign. In: Venuti, L. (ed.) 2000. *The Translation Studies Reader*. London: Routledge. 284–297. https://translationjournal.net/images/e-Books/PDF_Files/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf

- Chesterman, A. 2005. Problems with Strategies. In: Károly, K., Fóris, Á. (eds) *New Trends in Translation Studies*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 17–28. https://real-eod.mtak.hu/19397/1/AkademiaiKiado_005619.pdf
- Davies, E. E. 2003. A Goblin Or a Dirty Nose? The Treatment of Culture-specific References in Translations of the Harry Potter Book. *The Translator* Vol. 9. No. 1. 65–100. <https://doi.org/10.1080/13556509.2003.10799146>
- Đelatović, S. 2025. Kultúraspecifikus kifejezések angol, magyar és horvát nyelvű művek fordításaiban. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program.
- Espindola, E., Vasconcellos, M. L. 2006. Two facets in the subtitling process: Foreignization and/or domestication procedures in unequal cultural encounters. *Fragmentos* Vol. 30. 43–66. https://www.researchgate.net/publication/282122623_Two_facets_in_the_subtitling_process_Foreignisation_andor_domestication_procedures_in_unequal_cultural_encounters
- Harvey, M. 2003. *A Beginner's Course in Legal Translation: The Case of Culture-bound Terms*. <https://tradulex.com/Actes2000/harvey.pdf>
- Hervey, S., Rogers, M., White, M., Loughridge, M., Higgins, I. 1995. *Thinking German Translation*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203429464>
- Husin, N. 2015. *Strategi Penterjemahan Elemen Budaya Bukan Material dalam "The World Is Flat" ke dalam Bahasa Melayu* (Non-Material Translation Strategies in The World is Flat into Malay). Unpublished doctoral thesis. Gelugor: Universiti Sains Malaysia. https://eprints.usm.my/30433/1/NORHAZLINA_HUSIN.pdf
- Husin, N. 2022. Domestication and Foreignization in the Translation of English Non-material Cultures in "The World is Flat" into Malay. *Environment-Behaviour Proceedings Journal* Vol 7. No 17. 59–65. <https://doi.org/10.21834/ebpj.v7isi7.3764>
- Jääskeläinen, R., Kujamäki, P. 2005. Foreignising vs. domesticating? The role of cultural context in determining the choice of translation strategy. *Revista Canaria de Estudios Ingleses* No. 51. 71–83. <http://riull.ull.es/xmlui/handle/915/18843>
- Klaudy K. 1994. *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral*. Budapest: Scholastica. <https://mek.oszk.hu/22600/22623>
- Klaudy K. 2014. A fordítástudomány neve, természete és terminológiája. In: Navracsics J. (szerk.) *Transzdiszciplináris üdvözetek Lengyel Zsolt számára*. Budapest/Veszprém: Gondolat Kiadó–Pannon Egyetem MFTK. 9–19. <http://hdl.handle.net/10831/55519>
- Klaudy K., Heltai P. 2020. Re-domestication, repatriation and additional domestication in cultural back-translation. *Across Languages and Cultures* Vol. 21. No. 1. 43–65. <https://doi.org/10.1556/084.2020.00003>
- Kwieciński, P. 2001. *Disturbing Strangeness. Foreignisation and Domestication in Translation Procedures in the Context of Cultural Asymmetry*. Toruń: EDYTOR.
- Laviosa-Braithwaite, S. 2009. Universals. In: Baker, M. (ed.) *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 306–311. <https://doi.org/10.4324/9780203872062>
- Leppihalme, R. 1997. *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusion*. Bristol/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781800417908>
- Majhut, V. S. 2012. *Cultural specificity in the translation of popular fiction from English into Croatian during the socialist and transition periods (1960–2010)*. Doctoral dissertation. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili. <https://hdl.handle.net/10803/90251>

- Mujzer-Varga K. 2009. *Verfremdung oder Adaptierung – Realienlexeme in den Übertragungen der Minutennovellen von István Örkény*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/46210>
- Munday, J. 2001. *Introducing Translation Studies*. (1st ed.). London/New York: Routledge, Taylor and Francis Group. <https://search.worldcat.org/title/45137466>
- Munday, J. 2008. *Introducing Translation Studies* (2nd ed.). London/New York: Routledge, Taylor and Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780203869734>
- Nedergaard-Larsen, B. 1993. Culture-Bound Problems in Subtitling. *Perspectives: Studies in Translatology* Vol. 1. No. 2. 207–241. <https://doi.org/10.1080/0907676X.1993.9961214>
- Newmark, P. 1988. *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall International. <https://archive.org/details/textbookoftransl0000newm>
- Nida, E. A. 1964. *Toward a Science of Translation*. Leiden: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004495746>
- Obeidat, A. M. 2019. The Application of Domestication and Foreignization Strategies in Translating Arabic-English Collocations in Awlad Haratina’s Novel. *International Journal of Language, Literacy and Translation* Vol. 2. No. 2. 13–28. <https://ejournal.usm.my/ijollt/article/view/4712/5059> (letöltve: 2026. 05. 30.)
- Ožbot, M. 2016. Foreignization and Domestication: A View from the Periphery. In: T. Seruya, J. M. Justo (eds) *Rereading Schleiermacher: Translation, Cognition and Culture, New Frontiers in Translation Studies*. Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag. 277–289. https://doi.org/10.1007/978-3-662-47949-0_24
- Pavlović, M. 2015. *Uvod u teorije prevođenja*. Zágráb: Leykam international. <https://www.leykam-international.hr/publikacija/132>
- Pedersen, J. 2005. How is Culture Rendered in Subtitles? In: Gerzymisch-Arbogas, H., Nauert, S. (eds) *Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings*. Saarbrücken. 1–18. https://www.euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Pedersen_Jan.pdf
- Pedersen, J. 2007. Cultural interchangeability: the effects of substituting cultural references in subtitling. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice* Vol. 15 No. 1. 30–48. <https://doi.org/10.2167/pst003.0>
- Pedersen, J. 2011. *Subtitling Norms for Television*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.98>
- Pym, A. 2014. *Exploring Translation Theories* (2nd ed.). London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315857633>
- Pym, A. 2016. *Translation Solutions for Many Languages: Histories of a Flawed Dream*. London: Bloomsbury Academic. <https://doi.org/10.5040/9781474261128>
- Pym, A. 2018. A typology of translation solutions. *The Journal of Specialised Translation* No. 30. 40–65. <https://doi.org/10.26034/cm.jostrans.2018.195>
- Rad, N. F., Marj, Z. F. 2019. A Study of the Strategies of Foreignization and Domestication in Two Persian Translation Versions of Lewis Carroll’s Alice in Wonderland. *REVELL: Revista de Estudos Literários da UEMS* Vol. 3. No. 23. 457–474. <https://periodicosonline.uems.br/index.php/REV/article/view/3548>
- Ramière, N. 2019. Reaching a Foreign Audience: Cultural Transfers in Audiovisual Translation. *Caleidoscópio: literatura e tradução* Vol. 3. No. 1. 7–20. <https://doi.org/10.26512/caleidoscopio.v3i1.25323>

- Robin E. 2018. *Fordítási univerzálék és lektorálás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. https://www.eltereader.hu/media/2018/12/robin_READER_2022.pdf
- Schleiermacher, F. 1813/1963. Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens. In: Störrig, H. J. (ed.). *Das Problem des Übersetzens*. Stuttgart: Henry Goverts Verlag. 38–69.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203360064>
- Valló Zs. 2002. „*Honosított*” angol dramák a színpadon. Budapest: Presszio Kft.
- Vinay, J-P., Darbelnet, J. 1958/2000. A Methodology for Translation. In: Venuti, L. (ed.). *The Translation Studies Reader*. London: Routledge. 84–93. https://translationjournal.net/images/e-Books/PDF_Files/The%20Translation%20Studies%20Reader.pdf
- Zabalbeascoa, P. 2000. From techniques of translation to types of solutions. In: Beeby, A., Ensinger, D., Presas, M. (eds) *Investigating translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 117–127. <https://doi.org/10.7202/007613AR>
- Zare-Behtash, E., Firoozkoobi, S. 2009. A Diachronic Study of Domestication and Foreignization Strategies of Culturespecific Items: in English-Persian Translations of Six of Hemingway's Works. *World Applied Sciences Journal* Vol. 7. No. 12. 1576–1582. <https://www.idosi.org/wasj/wasj7%2812%29/19.pdf>

Források

- Han, J. 2009/2022. *The Summer I Turned Pretty*. London: Penguin Books.
- Han, J. 2014/2023. *A nyár, amikor megszépültem*. Szeged: Könyvmolyképző Kiadó. Fordította: Tóth István.

Filmográfia

- Han, J. 2022. *A nyár, amikor megszépültem*. Amazon Prime Video. Magyar szöveg: Szojka László (Masterfilm Digital, 2025).
- Han, J. 2022. *The Summer I Turned Pretty*. Amazon MGM Studio, Jenny Kissed Me, Wiip Studios.

Internetes hivatkozások

- Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/solution>